

Subject Area
Preschool Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 100
PP: 2455-2464

Arrival
20 June 2022

Published
31 July 2022

Article ID Number
63650

Article Serial Number
23

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.63650>

How to Cite This Article
Pala, Ş. (2022). “Erken Çocukluk Müdahale Programlarının Ailelerin Ve Çocukların Üzerindeki Sosyal, Duygusal, Finansal Ve Eğitsel Yararlarının İncelenmesi: Bir Derleme Çalışması”
International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:100; pp:2455-2464

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Erken Çocukluk Müdahale Programlarının Ailelerin ve Çocukların Üzerindeki Sosyal, Duygusal, Finansal Ve Eğitsel Yararlarının İncelenmesi: Bir Derleme Çalışması

Examination of the Social, Emotional, Financial and Educational Benefits of Early Childhood Intervention Programs on Families and Children: A Review Study

Şengül PALA ¹

¹Arş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye

ÖZET

Bu derleme çalışmasının amacı, erken müdahale programlarının çocukların ve ailelerin üzerindeki sosyal, duygusal, finansal ve eğitsel yararlarını incelemektir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle “erken müdahalenin” tanımı ve amacı açıklanmıştır. Daha sonra risk altındaki çocukların kimler olduğuna kısaca değinilmiştir. Ardından erken müdahale programlarının temel aldığı farklı teorik yaklaşımlar (Ekolojik Yaklaşım, Karşılıklı Etkileşim Kuramı, Gelişimsel Sistem Modeli, Sosyal Destek Teorisi) ele alınmış ve erken müdahalede ailenin önemine değinilmiştir. Erken müdahale programlarının çocuklar ve aileler üzerindeki sosyal, duygusal, finansal ve eğitsel etkileri, High Scope Perry Okul Öncesi Programı, Caroline Abecedarian Programı, Medical Foster Care Programı, Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı, Görme Yetersizliği Olan Çocuklarda Anne Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale Programı, Achiava Tampa, Responsive Teaching Curriculum, Chicago Child Parent Center Programı, Anne Çocuk Eğitim Programı ve Erken Müdahalede Bir Yaz Okulu Modeli gibi erken müdahale programları ile sınırlandırılarak açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk, Erken Müdahale, Risk Altındaki Çocuklar

ABSTRACT

The purpose of this review study is to examine the social, emotional, financial and educational benefits of early intervention programs on children and families. In this direction, first of all, the definition and purpose of “early intervention” are explained. Afterwards, it is briefly mentioned who are the children at risk. Then, different theoretical approaches (Ecological Approach, Interaction Theory, Developmental System Model, Social Support Theory) on which early intervention programs are based were discussed and the importance of the family in early intervention was mentioned. Social, emotional, financial and educational impacts of early intervention programs on children and families, was explained by referring to early intervention programs such as High Scope Perry Preschool Program, Caroline Abecedarian Program, Medical Foster Care Program, Achiava Tampa, Responsive Teaching Curriculum, Chicago Child-Parent Center Program, Behavioral Education Program For Children With Autism (BEPKA), The Parent Child Interaction for Children With Visual Impairments, Mother Child Education Program and A Summer School Model in Early Intervention.

Key words: Early Childhood, Early Intervention, Children At Risk

1. ERKEN MÜDAHALENİN TANIMI VE AMACI

Erken müdahale, uzun vadede probleme sebep olabilecek durumları engellemeye ya da bu problemleri minimize etmeye yönelik gerçekleştirilen bir dizi destek, hizmet ve deneyimlerden oluşmaktadır (Feldman, 2004). Erken müdahale ayrıca gelişimsel anlamda yetersiz, çevresel ve/veya biyolojik olarak risk altında olan bebek ve çocukların, gelişimlerin en iyi şekilde sürdürmelerini sağlamak amacıyla çocuğa, ebeveynlerine ve bakıcılarına destek sağlayan amaçlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Yazıcı, 2018). Erken müdahale kapsamında hazırlanan programlar engel durumlarından önce ya da bu durumların başındaki herhangi bir yaşta uygulanabilmekte olup, bu kavram genel anlamda bebek ve küçük çocukları içerisine almaktadır (Feldman, 2004). Müdahale programlarının amacı çocukların hayatındaki risk faktörlerini azaltıp, koruyucu faktörleri çoğaltmaktır. Bu programlar genellikle yaşları sıfır ile sekiz arasında değişen, gelişimsel yetersizlikleri olan veya sahip oldukları bir takım risk faktörlerinden dolayı gelişimleri tehdit altında olan çocukların gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan fiziksel, bilişsel, duygusal sınırlılıklar ve kaynak sınırlılıklarının etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan programlardır (Erdil, 2010). 1960’larda çocuk gelişimine dair yapılan araştırmaların artması, erken deneyimlerin çocukların gelişim ve yaşantısında uzun vadeli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Buradan hareketle, risk altında bulunan çocuklara yapılan erken müdahalenin de çocukların gelişiminde olumlu etkileri olabileceği anlaşılmıştır (Feldman, 2004). Erken müdahalenin mantığı, çocukları kötü sonuçlar alma riskine sokan çeşitli faktörleri, ve bu sonuçları etkileyebilecek birimler olan ebeveyn, çocuk veya aile için ek desteklerle telafi etmektir. Bu telafiler doğrudan yapılandırılmış deneyimler yoluyla veya dolaylı olarak bakım verilen ortamın geliştirilmesi ile sağlanabilir (Shonkoff ve Phillips, 2000).

Erken müdahale programları üç seviyeden oluşan bir çatı altında değerlendirilmektedir. Bunlar; birincil müdahale programları, ikincil müdahale programları ve üçüncül müdahale programlarıdır. Birincil müdahale programları

herhangi bir sorun ya da problem ortaya çıkmadan önce onu önlemek amacı ile risk altında bulunan çocukları hedef almaktadır. İkincil müdahale programları risk altında bulunan ve gelişimsel birtakım belirtileri sergilenen sorunları azaltıp, meydana gelebilecek daha büyük sorunları engellemek adına sorunlardan etkilenmiş olan kişileri hedef almaktadır. Üçüncül müdahale programları ise ortaya çıkmış olan problemlerin tekrarlamaması için yapılan çalışmaları içermektedir (Feldman, 2004).

Çocuklarının dünyaya gelişi ile birlikte her ebeveyn, onların iyi oluşlarına katkı sağlamak için çaba göstermektedir. Bu çabalar içinde; onların beslenme barınma gibi bir takım temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında, onlarla sağlıklı zaman geçirme, oyun oynama ve onları akademik anlamda desteklemek gibi çabalar da gelmektedir. Tüm bu çabalar çocukları normal gelişim gösteren ebeveynler ile normal gelişim göstermeyen ebeveynler için ortaktır. Ancak bu zamana kadar kendi var olan bilgileri ve diğer aile bireylerinin destek ve bilgisinden faydalanan aileler, çocuklarının normal gelişim göstermediğine dair sinyalleri aldıklarında daha özel ve planlı bir yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu yardımı “erken müdahale “olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir ifade ile erken müdahale, çocukların beklenen dönemlerde kendilerinden beklenen gelişim özelliklerini gösteremedikleri durumlarda ailelere yardım etmek ve bu çocukların gelişimsel iyi oluşlarına katkı sağlamak adına aile ve profesyonellerin birlikte işbirliğinde bulunduğu müdahaledir (Keilty, 2009). Erken müdahale programlarının başarılı bir şekilde uygulanmasında birkaç temel kriter bulunmaktadır. Bu kriterlerden ilki, müdahalede bulunulacak çocukların tespit edilmesidir. “Hedef grup” olarak da adlandırılan bu kişilerin tespit edilmesi, çocukların ihtiyacına uygun müdahalelerin yapılmasında önemli rol oynamaktadır. Erken müdahale programı kapsamına alınacak çocukları şu şekilde gruplamak mümkündür.

✓ *Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklar*

Burada gelişimsel gerilik olarak kastedilen durum, gelişimi akranlarından geride olan ancak uygun uygulama ve müdahalelerle birlikte bu gerilikten kaynaklanan farkın kapatılabileceği çocuklardır (Keilty, 2009).

✓ *Doğuştan Engeli Olan Çocuklar*

Bu grup ile gelişimsel gerilikten kaynaklı bir takım engel ve geriliği teşhis edilmiş fiziksel ya da zihinsel engeli olan çocukları kastetmektedir. Down sendromlu çocuklar buna örnek olarak verilebilir (Keilty, 2009).

✓ *Gelişimsel Gerilik ya da Engelliliğin Artmasına Sebep Olabilecek Risk Faktörlerine Sahip Olan Çocuklar*

Burada, var olan bir takım risk faktörlerinden dolayı gelişimi tehdit altında olan çocuklar ifade edilmektedir. Bu risk faktörleri erken doğmak gibi biyolojik ya da erken yaşta anne olan ebeveynlere sahip olmak gibi ailevi durumlardan kaynaklanabilmektedir (Keilty, 2009). Erken müdahale programlarının başarılı bir şekilde uygulanması ilişkin göz önünde bulundurulması gereken önemli kavramlar bulunmaktadır Buna aşağıdaki bölümde yer verilmiştir.

2. ERKEN MÜDAHALEDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN KAVRAMLAR

Erken müdahalenin kalbi niteliğinde olan ve erken müdahaleyi sağlamakta uygulayıcılara rehberlik eden birkaç önemli kavram bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- ✓ Çocuklar günlük yaşamlarında, aile ve toplumda meydana gelen deneyimlerindeki merak, keşif ve öğrenirken sahip oldukları heyecan sayesinde gelişmektedirler.
- ✓ Çocuklar bir ailenin parçasıdır. Ailenin hedefleri, değerleri ve ihtiyaçları aynı zamanda çocukların değer, hedef ve ihtiyaçlarını oluşturmaktadır.
- ✓ Çocuklar diğerleri ile kurdukları etkileşim ve keşfettikleri nesnelere aracılığı ile öğrenmektedirler.
- ✓ Aileler ve toplum küçük çocuklara öğrenmeleri için pek çok fırsat sunmaktadır.
- ✓ Erken müdahale sadece bir başlangıçtır. Şu anda sağlanan destek aynı zamanda gelecek için bir yatırımdır (Keilty, 2009).

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde başarılı bir erken müdahale programının oluşturulmasında önemli bir etken olan aile kavramına değinilecektir.

3. ERKEN MÜDAHALEDE AİLE KAVRAMI

Literatürde “kabul eden ebeveynlik” (adoptive parenting) çocuklar için koruyucu bir faktörken, “kabul etmeyen ebeveynlik” (maladaptive parenting) bir risk faktörü olarak ele alınmaktadır. Kabul eden ebeveynlik çocukların dayanıklılığını artırırken, kabul etmeyen ebeveynlik çocukların yaşamı için birer risk faktörüdür. Dolayısıyla kabul eden ve etmeyen ebeveynlik türlerini bilmek, uygun müdahale programlarını geliştirip, risk faktörlerini

azaltılmasında oldukça önemlidir. Kabul eden ebeveynlik özelliklerine baktığımızda bunların; etrafındaki diğer birey ve mekanizmalarla (okul gibi) olumlu ilişkiler kuran, destek alabilen ve sosyal bir ağa sahip olabilen kişilerden oluştuğu görülmektedir. Öte yandan kabul etmeyen ebeveynlerin ise madde ve alkol bağımlısı olan, genç yaşta anne baba olan ve ruhsal bozukluğu olan ebeveynlerden oluştuğu görülmektedir (Osofsky ve Thompson, 2000).

4. RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Majnemer (1998) risk altındaki çocukları üç grup altında toplamaktadır. Bunlar, tıbbi problemlerin görüldüğü çocuklar, biyolojik risk altındaki çocuklar (erken doğmuş çocuklar ya da düşük doğum ağırlığı ile dünyaya gelmiş çocuklar gibi) ve çevresel koşullardan ötürü risk altında olan çocuklardır. Bununla birlikte bir çocuğun risk altında olmasına neden olan pek çok neden bulunmaktadır. UNICEF (2015) çocukların neden risk altında olabileceğine dair beş unsurdan bahsetmektedir. Bunlar; yoksulluk, zayıf sağlık, sosyokültürel etmenler, şiddet, politik ve ekonomik nedenlerdir.

Yapılan araştırmalar ve elde edilen kanıtlar, erken öğrenmenin birikimli bir şekilde ilerlediğini ve erken çocukluk becerilerinin diğer becerilerin öğrenilmesinde bir temel olduğunu göstermektedir (Whitehurst ve Lonigan, 1998; Heckman, 2000). Bu sebeple, risk altındaki çocuklara mümkün olduğunca erken müdahale sağlamak onların okul performansı, eğitim başarısı ve ekonomik sonuçlar açısından fayda sağlayacaktır. Bu çıkarım, küçük çocuklarda beyin gelişimi üzerine yapılan araştırmalar ve gelişimsel büyüme için hassas dönemler fikri tarafından desteklenmektedir (Shore, 1997; Huffman, ve diğ., 2001; Landry, 2005). Kanıtlar ayrıca erken müdahalenin iyileştirme gerektirecek sonraki sorunları önleyerek ekonomik anlamda tasarruf potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Karoly ve diğ., 1998).

5. ERKEN MÜDAHALENİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Başarılı erken müdahale programlarının oluşturulup sürdürülmesinde önemli olan bir diğer etken, bu programların birer kuramsal dayanağının olmasıdır. Kuramsal yaklaşımların benimsenmesi, verilen hizmetlerin takip edilip, amaç ve beklentilerin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Bu sistemlerin çocukla olan ilişkilerinin bilinmesi, çocuğun hayatındaki risk faktörlerini ortadan kaldırıp/ azaltıp, koruyucu faktörleri artıracak olan erken müdahalenin gerçekleştirilmesinde oldukça önem taşımaktadır. Bu sistemlerin bilinmesinin kişilere erken müdahalenin gerçekleştirilmesinde nasıl bir yol izlenebileceğine dair kılavuzluk edeceği düşünülmektedir. Mevcut çalışmada bu yaklaşımlardan Ekolojik Yaklaşım, Karşılıklı Etkileşim Kuramı, Gelişimsel Sistem Modeli ve Sosyal Destek Teorisine yer verilmiştir.

5.1. Ekolojik Kuram

İnsan gelişiminin, yaşamın erken dönemlerinde başlaması, erken çocukluk dönemi müdahale programlarının temel noktasını meydana getirmektedir. Bu dönemde sağlanacak desteklerin çocukların ilerleyen yıllardaki iyi oluşlarına katkı sağladığı yapılan araştırmalarla görülmüştür (Rolnick ve Grunewald, 2007). Bu da yaşamın erken yıllarında sağlanan destek ve müdahalenin, çocuğun yaşamındaki etkisini açıklamaktadır. Dünya üzerinde uygulanan pek çok müdahale programına bakıldığında bu programların temelde üç varsayımdan yola çıktıkları görülmektedir. Bunlardan ilki “eksikliklere” odaklanmaktır. Bu yaklaşımda kişilerin yaşamlarının kritik dönemlerinde elde ettikleri deneyimlerin onların gelişimlerinde etkili olduğuna vurgu yapılmakta, özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir aile yapısı içinde olan çocukların kritik yıllarda yeterince sağlıklı deneyim kazanamamasının onların gelişiminde birtakım eksikliklere sebep olacağına değinilmektedir. İkinci varsayım ise problemler ortaya çıkmadan önce tedbir almak üzerine yapılan “önlem çalışmalarıdır”. “Çevresel değişiklik” varsayımı ise bunlardan üçüncüsüdür. Bu varsayıma göre sadece çocuğa sunulan eğitim fırsatları ve öğretim onun gelişiminde etkili değildir. Çocuğun gelişiminde yakın çevresi, ailesi ve toplumun diğer fertlerine de vurgu yapılan bu varsayım, Bronfenbrenner’in bahsettiği Ekolojik Yaklaşım’ın temelini oluşturmaktadır (McBrige, 1989).

“Ekolojik Bakış Açısı” literatürde pek çok yerde ele alınan bir kavram olmakla birlikte, temelde organizmanın çevresi ile olan ilişkisini inceleyen bir bakış açısıdır. Ekolojistler yaptıkları çalışmalarda bireyin ve onun yaşamış olduğu çevrenin birbirlerinin gelişimi üzerinde nasıl etkili olduğunu incelemektedirler. Örneğin, biyolog bir hayvan ile ilgili çalışma yaparken o hayvanın yaşadığı yer, besin kaynakları ve çevresine karşı olan hareketlerini incelemektedir. Tıpkı biyologların yaptığı gibi insan gelişimi ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar da buna benzer şekilde insanı ve insanın çevresindekiler ile olan etkileşimini incelemeye yönelik araştırmalar yapmaktadırlar (Garbarino ve Ganzel, 2000).

Bu alanda yapılan çalışmaların öncülerinden olan Bronfenbrenner insan gelişimini ekolojik perspektiften ele almıştır. İnsan gelişiminde dört sistemin etkili olduğunu belirten Bronfenbrenner (1979), bu dört sistemin çocuğu ve doğrudan ya da dolaylı olarak birbirini etkilediğini ve çocuğun gelişiminde etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu

sistemler; mikrosistem, mezosistem, ekzosistem ve makrosistemdir. Kuramda çocuğun farklı çevrelerden etkilenirken kendisinin de bu çevrede bulunan kişi ya da kurumları etkilediğine değinilmektedir.

- ✓ Mikrosistemler; kişinin hemen her an etkileşim halinde olduğu birincil çevresini oluşturmaktadır.
- ✓ Mezosistemler; mikrosistem içinde yer alan unsurların birbirleri ile olan ilişkilerinden oluşmaktadır.
- ✓ Ekzosistemler; çocuğun gelişiminde doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkili olan ortamlardır.
- ✓ Makrosistemler; çocuğun gelişiminde etkili olan daha geniş, ideolojik, demografik ve daha kurumsal yapılardan oluşmaktadır (Garbarino ve Ganzel, 2000).

Bu bakış açısında çocuğun kendi gelişiminde ve iyi oluşunda bireyin yalnız biyolojik bir varlık olmadığı, aksine etrafında yer alan farklı sistemlerle sürekli etkileşim halinde olup, bu etkileşimlerin onun gelişiminde etkili olduğundan bahsedilmektedir.

5.2. Karşılıklı Etkileşim Kuramı

Tıpkı “Ekolojik Kuram”da olduğu gibi karşılıklı etkileşim kuramında da çocuğun gelişiminde aile ve sosyal çevre arasındaki etkileşimin çocuğun gelişiminde etkili olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu kuramın öncüsü Sameroff ‘a göre çocuk gelişiminde çocuğun rolü ve etkisi bulunmaktadır. Çocuğun buradaki rolü onun doğuştan getirdiği bir takım özellikler ya da mizacı ile ilişkili olduğu gibi, çocuğun çevresinden aldıkları ile ortaya koyduklarının birbirini etkilemesidir. Dolayısı ile çocuk ve çevresi arasında karşılıklı bir etkileşimden söz etmek mümkündür. Bu yaklaşıma göre önemli olan davranışların yorumlandığı ortam/ çevredir. Örneğin, zor bir doğumla dünyaya gelen bebeğin annesinden aldığı tepki annenin doğuma karşı olan bakış açısı ile ilişkilidir. Ya da anne ve babaların çocuklarının beslenme ve uyku sorunlarına nasıl bir yorum getirdikleri önemli olmaktadır (Samerouf ve Fiese, 2000).

5.3. Gelişimsel Sistem Modeli

Guralnick (2001) hem çevresel hem de biyolojik sebeplerden ötürü risk altında bulunan çocuklara yönelik müdahale programına odaklanmıştır. Aile merkezli yaklaşım olan bu modelde, erken müdahale ilkeleri, çocuğun hayatına dâhil olan herkes arasında ilişki kurmanın ve kapsamlı müdahalelerin tasarlanmasının önemine değinmektedir. Bununla birlikte, müdahalenin erken çocukluk dönemi boyunca devamlılığını sağlayan uygulamaların geliştirilmesine önem verir.

Küçük bir çocuğun bilişsel gelişimi de dâhil olmak üzere, çocuğun gelişimsel sonuçlarının seyrini yöneten deneyimsel faktörler, üç aile etkileşim grubuna ayrılabilir. Bunlar: (a) ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi, (b) aile tarafından yönetilen çocuk deneyimleri ve (c) aile tarafından sağlanan sağlık ve güvenlik (Guralnick, 1997). Bu üç yakın etkileşim modelinden türetilen yapılar, çocuğun gelişimsel sonuçları ve iyi gelişmiş ölçüm sistemleri ile iyi kurulmuş ilişkilere sahiptir. Ebeveyn-çocuk etkileşimleri için, optimal gelişimi destekler görünen aile etkileşim örüntülerinin boyutları ve özellikleri, koşullu olarak yanıt verme, karşılıklılık kurma, bakıcı ve çocuk arasında duygusal olarak sıcak ve müdahaleci olmayan etkileşimler sağlama, çevreyi uygun şekilde yapılandırma, söylem temelli olma ve gelişimsel olarak duyarlı olmayı içerir (Baumrind, 1993). Çocuğun gelişimsel sonuçlarını yöneten ikinci aile etkileşim modeli, başta ebeveynler olmak üzere aile üyeleri tarafından düzenlenen çocukların sosyal ve fiziksel çevreyle ilgili deneyimlerinden oluşur. Ana boyutlar, sağlanan oyuncakların ve malzemelerin çeşitliliği ve gelişimsel uygunluğu, çevrenin genel uyarıcı değeri ve ebeveyn temelli arkadaşlık ve aile ağları veya alternatif bakım düzenlemeleri yoluyla diğer yetişkinler ve çocuklarla kurulan temasların sıklığı ve niteliğini içerir (Guralnick, 2001). Son olarak, ebeveynler, çocuklarının genel sağlığını sağlamaktan ve çocukları için güvenli bir ortam oluşturmaktan doğrudan sorumludur.(Örneğin aşılardan yaptırılması, yeterli beslenmenin sağlanması, çocuğun şiddetten korunması gibi). Bu boyutların çoğu, beslenme gibi çocuğun gelişimsel sonuçlarını değiştirmek için karmaşık yollarla çalışır (Gorman, 1995).

Bu üç genel yakın akraba aile etkileşimi modeli, veya çocuğun gelişimsel sonuçlarını bağımsız olarak önemli ölçüde etkileyen, ebeveyn tutumları ve inançları, annenin ruh sağlığı, problemle başa çıkma tarzları, mevcut destekler ve kaynaklar dâhil olmak üzere bir dizi aile özelliğinin ürünleridir. Bu aile özellikleri normatif düzeylerde olduğunda çocuk gelişimi beklenen bir şekilde ilerler (Guralnick, 2001). Ayrıca, zor bir mizaç gibi bireysel çocuk özellikleri, belirli koşullar altında, özellikle ebeveyn-çocuk ilişkileri olmak üzere, uygun olmayan aile etkileşim kalıpları yaratabilir (Sameroff, 1993).

5.4. Sosyal Destek Teorisi

Sosyal Destek Teorisi çocuk, ebeveyn ve aile fonksiyonları üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi bulunan sosyal desteğe odaklanan bir teoridir (Dunst, 2004). Bu modele göre sosyal destek ve kaynaklar, çocuğun iyi

oluşunu etkilemekte, hem destek hem de iyi oluş ebeveyn stillerini etkilemekte, desteğin iyi oluşu ve ebeveyn stilleri de çocuğun davranış ve gelişimini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu durum, sosyal desteğin çocuğun davranış ve gelişimi ile ebeveyn ve ailenin birbiri ile ilişki halinde olduğunu göstermektedir. Örneğin, sosyal destek ve ailenin ekonomik durumunun ebeveynin iyi oluşu ve ebeveyn tutumlarını üzerinde, ebeveyn tutumlarının ise çocuğun gelişimi üzerine etkisi bulunmaktadır (Dunst, 2004).

6. ERKEN ÇOCUKLUK MÜDAHALE STRATEJİLERİ

Okul öncesi eğitim ve ev ziyaretleri en yaygın olarak bilinen ve uygulanan erken çocukluk müdahale stratejileridir. Okul öncesi eğitim, özellikle üç ve dört yaşındaki çocukların anaokuluna girişi için gerekli olan erken okuryazarlık ve matematik becerilerini kazanmalarına yardımcı olmak için bir eğitim müdahalesi olarak sunulmaktadır. Aynı zamanda okul öncesi sınıfları, çocukların arkadaşlık kurmaları, diğer çocuklarla iyi ilişkiler kurmaları ve daha sonraki öğrenmelerinin kolaylaşmasını sağlayacak uygun sosyo-duygusal davranışları geliştirmek için hizmet sağlamaktadır (Huffman ve diğ.,2001).Anaokulu neredeyse sadece çocuğa odaklanırken, ev ziyareti, profesyonellerin bebek ve küçük çocuklarını desteklemelerine yardımcı olmak için ebeveynlerle birlikte çalıştığı iki nesillik bir yaklaşım olarak görülmektedir (Sweet ve Appelbaum, 2004). Ancak, okul öncesi eğitim ve ev ziyareti tek erken müdahale türü değildir. Müdahaleler, erken müdahale programlarının farklı boyutlarda farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle belirli stratejilerin olduğunu iddia etmek zordur. Aksine, erken müdahale programları yaklaşımların bir karışımıdır (Karoly, Kilburn ve Cannon, 2005). Dünya üzerinde uygulanan müdahale programları yukarıda bahsedilen bu etkilerden bir ya da birden fazla sonucu çocukları hayatına sunmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türkiye’de ve yurt dışında erken çocukluk dönemindeki çocuk ve ailelerine uygulanan erken müdahale programlarına ve bu programların çocuk ve aileler üzerindeki sosyal, duygusal, eğitsel ve finansal etkilerine değinilecektir. Bu çalışma kapsamında erken müdahale programlarından High Scope Perry Okul Öncesi Programı, Caroline Abecedarian Programı, Medical Foster Care Programı, Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı, Görme Yetersizliği Olan Çocuklarda Anne Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale Programı, Achiava Tampa, Responsive Teaching Curriculum, Chicago Child Parent Center Programı, Anne Çocuk Eğitim Programı ve Erken Müdahalede Bir Yaz Okulu Modeli ele alınmıştır.

7. RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK ERKEN MÜDAHALE PROGRAMLARI

7.1. High Scope Perry Okul Öncesi Projesi

High Scope Perry Okul Öncesi Programının amacı, okulda başarılı olamayan küçük çocukların entelektüel, sosyal ve duygusal öğrenmelerini ve gelişimlerini iyileştirmektir. Bu çocukların ebeveynleri düşük eğitim düzeyine (lise veya daha az) ve mesleki statüye sahipti (işsiz ya da vasıfsız işlerde çalışan). Hepsi Afrikalı Amerikalı olan bu çocukların IQ puanları düşüktü ve evlerindeki oda sayısı üçten azdı. Proje 1962'den 1967'ye kadar Michigan, Ypsilanti'de gerçekleşti. Program kapsamında üç ve dört yaşındaki çocuklar, iki eğitim yılı boyunca, ortalama 1.8 yıllık bir katılımla, yarım günlük bir anaokuluna gittiler ve programa katılan ailelere haftalık ev ziyaretlerinde bulunuldu (Galinsky, 2006). Uzun vadeli bir çalışma olan High Scope Perry Okul Öncesi Projesi kapsamında katılımcılar 27 yaşına kadar izledi. Sonuç olarak projeye katılan çocukların katılmayan çocuklara göre daha az suç işledikleri/tutuklandıkları, liseden mezun olma oranlarının daha yüksek olduğu, 14 yaşında ve 19 yaşlarındaki akademik puanlarının daha yüksek olduğu, her ay ortalama 2000 dolar daha fazla kazandıkları, kendilerine ait bir eve sahip oldukları belirlenmiştir (Fontaine ve diğ., 2007).

7.2. Carolina Abecedarian Projesi

Craig and Sharon Ramey tarafından tasarlanan bu program, 1972'de başladı ve 1977'de sona erdi. Programın amacı, düşük gelirli ve çoklu riske sahip ailelerden gelen çocuklara yüksek kalitede bir eğitim programı sunarak, onların okula hazır bulunuşluklarını artırmak ve daha sonraki okul performanslarını düzeltmekti. Başka bir deyişle amaç, pek çok çocuğun yaşaması muhtemel olan okul başarısızlığını önlemektir. Proje, çocukların gelişiminin olumlu yönde değiştirilebileceği koşulları inceleyen bilimsel bir deneydi (Galinsky, 2006). Abecedarian Okul Öncesi Programı, risk altındaki çocuklara ve ailelerine, gerektiğinde mevcut hizmetlerden yararlanarak bireyselleştirilmiş bir yaklaşım sağlayan kapsamlı bir eğitim, sağlık ve aile destek programıydı (Ramey ve diğ., 2000). Okul öncesi müdahale programının kavramsal çerçevesi, araçsal ve kavramsal öğrenmeyi kolaylaştırmada uyaranlar açısından zengin, pozitif, duyarlı bir sosyal çevrenin rolünü ifade eden gelişimsel sistemler teorisinden (Bertalanffy, 1975) etkilenerek hazırlanmıştır.

111 aileyi içeren bu projede,57 çocuk deney, 54 çocuk ise kontrol grubunda yer aldı. Çocukların yaşları alt ay ile beş yaş arasında idi. Hedef gruptaki düşük eğitim düzeyi (liseden daha az) ve düşük gelirine sahip ailelerden gelen, tek ebeveyni olan, etrafında yakın akrabası olmayan, zihinsel engelli veya okul başarısı düşük büyük kardeşlere sahip olan çocuklardan oluşmakta idi. Ayrıca, çocuk istismarı ve ihmali gibi nedenlerle ruh sağlığı kurumlarıyla

temas halinde bulunan, ebeveynleri ruh sağlığı ve işsizlik gibi problemlere sahip çocuklar da hedef grup içinde yer almakta idi (Galinsky, 2006). Proje sonucunda, projeye katılan çocukların (deney grubu) katılmayanlara göre anneleri ile daha olumlu ilişkiler kurdukları, 21 yaşına geldiklerinde bile daha yüksek bilişsel test puanlarına sahip olduğu, okuma ve matematikte başarılarının daha yüksek olduğu ve üniversite eğitimine devam etme oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Fontaine ve diğ., 2007; Galinsky, 2006). Programa katılanların katılmayanlara göre daha yüksek biliş ve eğitsel kazanıma sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların 21 yaşındayken sağlık ve sağlık davranışlarını iyileştirdiği sonucu elde edilmiştir (Muennig ve diğ., 2011). Yüksek kaliteli, sürekli olarak mevcut olan okul öncesi eğitimin, özellikle genç anneler için daha fazla anne gelişimi ve daha yüksek istihdam seviyeleri ile ilişkili olduğu projenin ilişkin bir diğer önemli çıktısıdır (Ramey ve diğ.,2000).

7.3. Medical Foster Care Program (Tıbbi Destek Bakım Programı)

Bu programda üvey çocukların tıbbi, sosyal, psikolojik, duygusal ve ekonomik yönden desteklenmesi ve bu çocukların ailelerinin de psikolojik, duygusal ve eğitsel açıdan desteklenmesi amaçlanmaktadır. Programın hedef grup kitlesini 0-21 yaşları arasındaki evlat edinilmiş çocuklar oluşturmuştur. Aile temelli bir program olan bu programın hedef kitlesi tıbbi bir takım problemleri olan ve evlerinde herhangi bir sağlık müdahalesi almamış çocuklardan seçilmiştir. Programın sonuçlarına bakıldığında a) ebeveyn ve çocukların sosyal, duygusal ve psikolojik gelişimlerine katkı sağladığı, b) evde uygulanmasından ötürü kurum bazlı müdahale programlarına göre maliyetinin daha düşük olması, c) aile ve doğal ev ortamı tarafından yaratılan güven sayesinde çocukların kendilerini duygusal açıdan daha iyi hissetmelerine yardımcı olduğu belirlenmiştir (Yazıcı, Akgül ve Akman 2015).

7.4. Achieve Tampa Bay

Bu program 2007-2008 yılları arasında normal gelişim gösteren ve gelişim geriliği gösteren çocuklar için geliştirilmiştir. Programda hedef kitle olarak genç anneler ile dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü, nörolojik hastalıkları olan, otizmlili, cerebral palsili, fonolojik problemleri olan, fiziksel bir engeli olan, tedavi edilebilir ya da tedavisi zor derecede zihinsel engeli olan, dil ve konuşma bozukluğa olan ve bir takım genetik problemleri olan çocuklar seçilmiştir. Doğum öncesi dönemden ergenliğe kadarki dönemi kapsayan bu program boyunca bir takım terapi programları uygulanmıştır. Ayrıca, aileler, aile grupları ve kardeş destek gruplarıyla birlikte yardım almışlardır. Programın sonuçları, programın ailelerin ve çocukların tıbbi, sosyal, duygusal, eğitsel, fiziksel ve finansal ihtiyaçlarının karşıladığını göstermiştir (Yazıcı, Akgül, Akman 2015).

7.5. Responsive Teaching Curriculum

Duyarlı Öğretim (Responsive Teaching Curriculum), gelişimsel sorunları olan küçük çocukların bilişsel, dil ve sosyal duygusal ihtiyaçlarını iyileştirmek için tasarlanmış bir erken müdahale müfredatıdır. (Mahoney, Perales, Wiggers, Herman, 2006). Duyarlı öğretim (responsive teaching) yetişkinlerin çocuklarıyla olan rutin etkileşimlerinde potansiyellerini en üst düzeye çıkarmaya yardımcı olmak için geliştirilmiştir. Böylece çocukların gelişimini ve refahını destekler. Bu müfredat çocukları, sosyal oyun, girişim, problem çözme, ortak dikkat, konuşma, güven, işbirliği, sebat ve yeterlilik duyguları gibi gelişimsel öğrenmenin temeli olan 'önemli davranışları' geliştirmeye ve kullanmaya teşvik eder (Mahoney ve diğ., 2006). Programın hedef kitlesini özel gereksinime ihtiyacı olan çocuklar ve anneleri oluşturmuştur. Programa 20 tanesi otizmlili, 30 tanesi gelişimsel geriliğe sahip toplamda 50 çocuk ve bu çocukların anneleri katılmıştır. Programın gelişimsel bozukluğu olan 50 çocuk üzerinde bir yıl sonraki etkisine bakıldığında a) bilişsel açıdan %60, b) alıcı dilde %138, c) ifade edici dilde %167 oranlarında artış olduğu görülmüştür. Bununla birlikte 20 çocuk üzerinde de; öz düzenleme becerileri açısından %21, sosyal katılımı %28 artış olduğu görülmüştür (Mahoney ve diğ., 2006; <http://www.responsiveteaching.org/>).

7.6. The Chicago Child-Parent Centers Program

Chicago Çocuk-Ebeveyn Merkezleri 1967'de Chicago'da bir okul müfettişi olan Lorraine Sullivan tarafından geliştirilmiş olup, halka finansman sağlayan federal bir programdır. Program düşük gelirli çocuklara hizmet veren okullarda yürütülmüştür. Dört okul ile başlayan program, günümüzde 1970'lerin ortalarında 15 okulda faaliyet göstermektedir. Programın iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki çocukların okul başarısını, özellikle okuma ve matematikteki okul başarısını artırmak iken diğeri aile katılımını sağlamaktır (Galinsky, 2006). Devlet tarafından desteklenen bu program Chicago'da yüksek yoksulluk seviyesinde bulunan bölgelerde anaokulundan 2-3. sınıfa kadar olan çocuklar için uygulanmıştır. Bu programın ergenlik ve erken yetişkinlikteki etkileri ölçülmüştür. (Reynolds, Temple, Robertson, ve Mann, 2001). Bu ölçümlerin sonucunda; programa katılan çocukların katılmayanlara göre eğitimlerini tamamlama oranlarının daha fazla olduğu, suç işleme oranının daha az olduğu görülmüştür. Ayrıca okul terk etme ve sınıf tekrarının daha az olması, çocukların özel eğitim alma durumlarında azalış olması, ergenlik ve yetişkinlikte suç işleme oranlarının düşük olması da bu programın önemli bulgularından

olmuştur (Galinsky, 2006). Ayrıca, Reynold ve diğerleri (2002) tarafından yapılan bir araştırmada bu program sayesinde harcanan her bir doların yedi dolar karşılığında geri geldiği bulunmuştur.

7.7. Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı

2006-2007 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen bu program, günde bir saat, haftada beş gün olmak üzere toplam 26 hafta sürmüştür. Bu programda temel taklit ve temel eşleştirme becerilerinin öğretimi amaçlanmış olup, programın hedef kitlesini otistik çocuklar oluşturmuştur. Programı uygulayan ekip otizm, uygulamalı davranış analizi ve yoğun davranışsal eğitim alanlarındaki bir uzman ile iki eğitmeninden oluşmuştur. Gözlemler, görüşmeler ve performans değerlendirme raporları ile takibi yapılan bu programın çocuğun yaşantısında önemli etkileri olduğu belirlenmiştir (Güleç Aslan, Kırcaali İftar, Uzuner, 2009). Bu sonuçlara göre katılımcı çocukta; a) taklit ve eşleme becerileri gibi akademik becerilerde ilerleme, b) iletişimi başlatma, bazı oyuncakları uygun şekilde oynama ve dikkatini etrafındakilere yöneltme gibi sosyal anlamda ilerlemeler olduğu görülmüştür. Ayrıca başlangıçta katılımcı çocuk için hedeflenmeyen bazı becerilerde de ilerleme olduğu gözlemlenmiştir. Öğretim esnasında masada bulunan materyale ve eğiticiye dikkatini vermesi, öğretim süresince kullanılan materyalleri eğitimcinin istediği doğrultuda kullanıp başka bir amaç için kullanmaması bu bulgulardandır. Programın sonunda katılımcı çocukların ailelileri çocuklarının insanlara sarıldığını, onlarla göz kontağı kurduğunu ve daha az problem davranış sergilediklerini belirtmişlerdir (Güleç Aslan ve diğ., 2009).

7.8. Görme Yetersizliği Olan Çocuklarda Anne Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale Programı

Bu program görme engelli çocuklar ve anneleri arasındaki iletişimin nitelik ve niceliğini artırmak amacı ile Türkiye’de gerçekleştirilmiştir. 2009-2011 yılları arasında gerçekleştirilen bu program bir özel eğitim uzmanı tarafından uygulanmıştır. Bu programın hedef grup kitlesini görme engeli çocuklar ve aileleri oluşturmuştur. Araştırmaya iki erkek çocuk ve bu çocukların anneleri katılmıştır. Bu çocuklardan birisi 16 aylık hiç görmeyen ve diğeri 29 aylık az görme yetersizliği olan iki erkek çocuktur. Çalışma kapsamında ilk anne ile 20, ikinci anneye 7 oturumluk program gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya ilişkin veriler gözlem, görüşme, günlükler, etkileşim kontrol listesi, dokümanlar, video ve ses kayıtları aracılığıyla toplanmıştır. Bu veriler müdahale programı ile eşzamanlı olarak analiz edilmiştir.

Bu değerlendirmeler sonucunda, programın anne-çocuk ilişkilerinde önemli etkileri olduğu görülmüştür. Bu etkileri şöyle sıralamak mümkündür a) annelerin çocuklarına daha yakın ve sıcak cevap verme ve onlara rehberlik etmelerinde becerilerinde artış, çocuklarına daha fazla uyaran sağlama ve fiziksel temaslarında artış, b) çocukların anneleri ile olan etkileşimi başlatıp devam ettirmelerinde ilerleme ve çocukların başka yetişkinlerle de iletişim kurmaya başlamaları (Kesiktaş, 2012).

7.9. Anne Çocuk Eğitim Programı

AÇEV ülkemizde erken çocukluk ve erken müdahale ilgili çalışmalar yapan önemli bir kurumdur. AÇEV’in yaptığı çalışmalar belli yıllar ve etkiler ile sınırlı kalmamış, yapılan boylamsal araştırmalarla da erken müdahalenin çocuğun gelişiminde ve aile üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. AÇEV’in 1982-1986 yılları arasında yaptığı ilk araştırmada, gecekondü bölgelerinde yaşayan, 3-5 yaş arası çocuklar ve bu çocukların anneleri hedef grup olarak alınmıştır. Bu çalışmada annelerin bir kısmına çocuklarını eğitip, onların gelişimine katkı sağlayacakları bir eğitim verilmiştir. “Anne çocuk eğitim programı” olarak adlandırılan bu program kapsamında okul öncesi kurumuna giden çocuklar sadece gündüz bakım evlerinde olan ve okula gitmeyip evde büyüyen çocuklar incelenmiştir. Dört yılın sonunda elde edilen bulgular, okul öncesi eğitim kurumlarına giden ve annelerinin verdiği eğitimden yararlanan çocukların, herhangi bir eğitim almamışlara oranla daha yüksek zekâ puanı ve akademik başarıya sahip oldukları görülmüştür (Bekman, 1998, Kağıtçıbaşı, Sunar, 1993). Aynı çocuklarla 1992 yılında yapılan takip çalışmasında annesi eğitim almış olan çocukların okula devam ettiği, bu çocukların okulda daha başarılı oldukları ve zekâ puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. 2004 yılında artık birer yetişkin olan bu çocuklardan ulaşılabilenlerin durumları tekrar gözden geçirilmiş ve eğitim alanların almayanlardan daha yüksek düzeyde eğitim hayatına devam ettikleri, üniversiteye gitme oranlarının yüksek olduğu, daha iyi şartlarda işlerinin olduğu, sosyal ve ekonomik yaşamda daha fazla yer aldıkları görülmüştür. Programın annelere olan etkisine bakacak olursak; annelerin sergilediği olumsuz disiplin yöntemlerinde azalma, çocuğa seçenek sunma, ortam hazırlama ve daha net kurallar koymak gibi ebeveynlik becerilerinde düzelmeler olduğu görülmüştür. Anneler çocukları ile daha çok ve verimli zaman geçirmeye başlamışlardır. Bununla birlikte, çocuklarının eğitiminde katkı sağlayan anneler çocukları için bir şey yapmanın verdiği bir mutluluk ile birlikte kendilerine daha fazla güven duymaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bazı annelerin çalışmak ve okumaya devam etmek istediklerini, özgüvenlerinin arttığını daha sosyal ve kendilerine değer veren bireyler olduklarını belirtmeleri bu programın diğer önemli etkilerinden olmuştur (Kağıtçıbaşı, Sunar, Bekman ve Cemalcılar, 2005). Anneleri AÇEV’in eğitime katılan ve eğitim amaçlı anaokuluna giden çocukların;

- ✓ Daha geç yaşlarda iş hayatına atıldıkları,
- ✓ Daha yüksek statüde işlerde çalıştıkları,
- ✓ Evlerinde bilgisayar olduğu,
- ✓ Kredi kartına sahip oldukları görülmüştür

Programın ayrıca daha önceden planlanan anne ve çocuk gelişim çıktıları dışında bir takım başka önemli etkilerinin de olduğu görülmüştür. Babaların eşleri hakkındaki olumlu görüşleri bu dolaylı etkilere örnek olarak verilebilir. Eşleri anne çocuk eğitim programına katılan babalar, eşleri ve eşlerinin aile içindeki konumları hakkında bir takım olumlu durumlara vurgu yapmışlardır (Kağıtçıbaşı ve diğ., 2005).

7.10. Erken Müdahalede Bir Yaz Okulu Modeli

AÇEV tarafından 10 hafta sürecek şekilde hazırlanan bu program, dezavantajlı ve çok dilli çevrelerde yaşayan çocukların okula hazır bulunuşluklarını desteklemeyi amaçlamıştır. Bu program kapsamında çocukların bilişsel, dil, öz bakım becerileri ile iyi beslenme alışkanlıkları edinmelerinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Türkçe, erken okuryazarlık ve matematik gibi becerilerin geliştirilmesine dair etkinliklerden oluşan bu programda Güneydoğu'da yaşayan çift dilli çocuklar hedef grup olarak alınmıştır. 92 çocuk deney grubunda yer alırken, 93 çocuk ise kontrol grubunda yer almıştır. Ön test ve son testin uygulandığı bu programda, eğitim alan çocukların, eğitim almayanlara oranla daha fazla erken okuryazarlık ve matematik becerileri ile hikâye tamamlama başarıları gösterdikleri görülmüştür. Programın bir başka önemli bulgusu da annelerin eğitim düzeylerinin çocuğun dil becerilerinin gelişimde etkili olduğudur (Bekman, Aksu Koç ve Erguvanlı Taylan, 2012).

8. SONUÇ

Sonuç olarak, bahsedilen araştırma ve müdahale programları göz önüne alındığında etkili erken müdahale programlarının gerek aile üzerinde gerekse çocuk üzerinde olumlu yönde sosyal- duygusal, (olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisi, artan ebeveynlik becerileri, olumlu yönde gelişen sosyal ve davranışsal davranışlar, suç işleme oranlarında düşüş... gibi), finansal ve eğitsel (zekâ puanlarında yükselişi, matematik ve dil becerilerinde düzelleme, sınıf tekrar etme oranında azalma, daha uzun süre ve seviyede eğitim hayatı, okulu bırakma oranlarında azalma vb.) etkileri bulunmaktadır. Bu erken müdahale programları göz önüne alındığında, ortaya çıkan birkaç önemli husus bulunmaktadır. Her şeyden önce bahsedilen programların ortak bir takım özellikleri vardır. Bu özellikler hepsinin erken yaşlarda başlaması, iyi eğitim almış uzman, öğretmen ya da terapistler tarafından uygulanması, yoğun programlar halinde sunulmuş olması ve ailelere de eğitim ve desteğin sağlanmasıdır. Bununla birlikte, erken müdahalenin sadece çocukla baş başa kalınıp, çocuğa uygulan bir takım uygulamalar bütünü değil, aksine daha geniş bir çerçevede çocuk, çocuğun ailesi, okulu, yaşadığı çevresi ve eğitim politikalarını da içine alan ve bu kurumlarla işbirliği yaparak bir takım çalışmalar içermesi de başarılı müdahale programlarının özellikleri arasında sayılabilir. Bunun sebebi çocuğun yalnız bir varlık olarak gelişmeyip, bu gelişim sürecinde çevresindeki bireyler ve okul, yaşam şartları ve eğitim politikaları gibi değişkenlerden etkilenmesidir. Bu çevresel etkiler kimi zaman çocuğun yaşamında (ailenin yoksulluk seviyesi gibi) doğrudan bir etkiye sahip iken kimi zaman da dolaylı yoldan (çalışan bebekli bir annenin çocuğunu emzirebilmesi için iş yeri tarafından ona sağlanan zaman gibi) etkili olabilmektedir. Ancak burada önemli olan nokta şudur ki ister doğrudan ister dolaylı bir yoldan olsun çocuğun yakın ve uzak çevresindeki kimi faktörler, onun gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen bu faktörler "risk faktörleri" olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada devreye giren erken müdahalenin amacı ise bu risk faktörlerinin olumsuz etkilerini çocuğun yaşamında uzaklaştırıp, çocuğun yaşamındaki koruyucu faktörleri artırmaktır. Bir diğer önemli husus, erken müdahale programlarının uygulanmasında müdahalede bulunulacak kişilerin (hedef grup) tespit edilmesi ve bu grupların ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar yapılmasıdır. Çünkü ihtiyaçlara uygun programların hazırlanması o programların etkili olmasında ve istenen sonuca ulaşılmasında etkili olmaktadır.

Türkiye'de ve yurt dışında bu amaçlı uygulanmış ya da uygulanmakta olan pek çok araştırma ve program bulunmaktadır. Mevcut çalışma High Scope Perry Okul Öncesi Programı, Caroline Abecedarian Programı, Medical Foster Care Programı, Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı, Görme Yetersizliği Olan Çocuklarda Anne Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale Programı, Achiava Tampa, Responsive Teaching Curriculum, Chicago Child Parent Center Programı, Anne Çocuk Eğitim Programı ve Erken Müdahalede Bir Yaz Okulu Modeli ile sınırlı olup ilerleyen çalışmalarda müdahale programları daha geniş açıdan ele alınabilir.

KAYNAKÇA

1. Bekman S. (1998). Eşit fırsat: Anne-çocuk eğitim programının değerlendirilmesi (1.Baskı), Yapım Matbaası, İstanbul..

2. Bekman, S., Aksu-Koç, A., & Erguvanlı-Taylan, E. (2012). “Altı Yaşındaki Çocuklara Yönelik Bir Müdahale Programının Etkisi: Bir Yaz Okulu Modeli”, *Avrupa Erken Çocukluk Eğitim Araştırma Dergisi*, 19:409-431.
3. Baumrind, D. (1993). “The Average Expectable Environment Is Not Good Enough: A Response To Scarr”, *Child Development*, 64:1299–1317.
4. Bertalanffy, L. V. (1975). *Perspectives on General System Theory*, Braziller. New York.
5. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Dunst, C. J. (2004). Revisiting “rethinking early intervention”. Feldman, M. A. (Ed). *Early intervention the essential readings*. USA: Blackwell Publishing.
7. Erdil, Z. (2010). “Sosyoekonomik Olarak Risk Altında Bulunan Çocuklara Yönelik Erken Müdahale Programları Ve Akademik Başarı İlişkisi”, *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 72-78.
8. Feldman, M. A. (2004). *Early Intervention The Essential Readings*, Blackwell Publishing, USA.
9. Fontaine N S, Torre D L & Grafwallner R. (2007). “Effects Of Quality Early Care On School Readiness Skills Of Children At Risk”, *Early Child Development and Care*, 176(1): 99-109.
10. Garbarino, J, ve Ganzel, B.(2000). The human ecology of early risk. Shonkoff , J. P., Meisels, S.J. ve Zigler , e. F. (Ed). *Handbook of early childhood intervention*.
11. Galı-insky, E. (2006). *The Economic Benefits of High-Quality Early Childhood Programs: What Makes the Difference?* Washington, DC: The Committee for Economic Development.
12. Gorman, K. S. (1995). “Malnutrition And Cognitive Development: Evidence From Experimental/Quasi-Experimental Studies Among The Mild-To-Moderately Malnourished”, *Journal of Nutrition*, 125: 2239S–2244S
13. Guralnick, M. J. (1997). Second generation research in the field of early intervention. In M. J. Guralnick (Ed.), *The effectiveness of early intervention* (pp. 3–20). Baltimore, MD: Brookes.
14. Guralnick, M. J. (2001). “A Developmental Systems Model For Early Intervention”, *Infants and Young Children*, 14(2): 1-18.
15. Güleç Aslan, Y., Kırcaali İftar, G., Uzuner, Y. (2009). Otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı (OÇİDEP) ev uygulamasının bir çocukla incelenmesi. “Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi”, 10(1): 1-25.
16. Heckman, James J. (2000). “Policies to Foster Human Capital”, *Research in Economics*, 54(1): 3–56.
17. Huffman, Lynne C., Sarah L. Mehlinger, and Amy S. Kerivan, “Risk Factors for Academic and Behavioral Problems at the Beginning of School,” in L. C. Huffman et al., *Off to a Good Start: Research on the Risk Factors for Early School Problems and Selected Federal Policies Affecting Children’s Social and Emotional Development and Their Readiness for School*, Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina, FPG Child Development Institute, 2001.
18. Kağıtçıbaşı Ç., Bekman S., Sunar D., (1993). *Başarı Ailede Başlar: Çok Amaçlı Eğitim Modeli*, YA-PA Yayınları, İstanbul.
19. Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D., Bekman, S., & Cemalcılar, Z. (2005). Erken müdahalenin erişkinlikte süren etkileri: Erken destek projesinin ikinci takip araştırmasının ön bulguları [The lasting effects of early intervention in adulthood: Preliminary findings of the second follow-up study of the early support project]. *AnneÇocuk Eğitim Vakfı Yayınları*. <https://www.acev.org/directory/erken-mudahalenin-eriskinlikte-suren-etkileri/>
20. Karoly, L. A., Greenwood, P. W., Everingham, S. S., Hoube, J., Kilburn, M. R., Rydell, C. P., et al. (1998). *Investing in our children: What we know and don’t know about the costs and benefits of early childhood interventions*. Santa Monica, CA: RAND
21. Karoly, L.A., Kilburn, M.R., & Cannon, J. S. (2005). *Early childhood interventions: Proven results, future promise*. RAND Corporation
22. Keilty, B. (2009). *The Early Intervention Guidebook For Families And Professionals*. Teachers College Press, New York.

23. Kesiktaş, A. D. (2012). “Görme Yetersizliği Olan Küçük Çocuklarda Anne-Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale Örneği: Bir Eylem Araştırması”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
24. Landry, Susan H., *Effective Early Childhood Programs: Turning Knowledge into Action*, Houston, Texas: University of Texas Health Science Center at Houston, 2005.
25. Majnemer, A. (1998). “Benefits Of Early İntervention For Children With Developmental Disabilities”, *Seminars in Pediatric Neurology*, 5(1): 62-69.
26. McBride, J.A. (1989). “Public School Performance Of Disadvantages Children With Extensive Preschool Experience: A Study Of Millwaukee Project Children Through High School”, Doctoral Thesis. University of Wisconsin.
27. Muennig, P., Robertson, D., Johnson, G., Campbell, F., Pungello, E. P., & Neidell, M. (2011). “The Effect Of An Early Education Program on Adult Health: The Carolina Abecedarian Project Randomized Controlled Trial”, *American Journal Of Public Health*, 101(3):512–516.
28. Osofsky, J. D., & Thompson, M. D. (2000). Adaptive and maladaptive parenting: Perspectives on risk and protective factors. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* Cambridge University Press.
29. Ramey, C.T., Campbell, F.A., Burchinal, M., Skinner, M.L., Gardner, D.M. & Ramey, S.L.(2000). “Persistent Effects of Early Childhood Education on High-Risk Children and Their Mothers”, *Applied Developmental Science*, 4(1): 2- 14.
30. Reynolds A. J., Temple, J. A., Robetson, D.L., & Mann, E.A. (2001). “Long Term Effects of An Early Childhood İntervention on Educational Achievement and Juvenile Arrest: A 15-Year Follow Up of Low İncome Children in Public Schools”, *Journal of the American Medical Association*, 285 (18): 2339-2346.
31. Rolnick, A. J. & Grunewald, R. (2007). “Early intervention on a large scale”, *Education Week*, 26(17):13.
32. Sameroff, A. J. (1993). Models Of Development and Developmental Risk. In C. H. Zeanah, Jr. (Ed.), *Handbook of infant mental bealth* (pp. 3–13). Guilford.
33. Sameroff, A. J. & Fiese, B. H. (2000). Transactional Regulation: The Developmental Ecology of Early Intervention. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds), *Handbook of Early Childhood Intervention* (pp. 135-159). Cambridge University Press
34. Shore, Rima, *Rethinking the Brain: New Insights into Early Development*, New York: Families and Work Institute, 1997.
35. Shonkoff, J. P. & Phillips D.A. (Eds.). *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development*. (2000). Committee on Integrating the Science of Early Child Development. Board on Children, Youth and Families, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council and Institute of Medicine. Washington, DC: National Academy Press
36. Sweet, M. A., & Appelbaum, M. I. (2004). “Is Home Visiting An Effective Strategy? A Meta-Analytic Review of Home Visiting Programs for Families with Young Children”. *Child Development*, 75(5):1435–1456.
37. UNICEF (2015). UNICEF Annual Report 2015. <https://www.unicef.org/reports/unicef-annual-report-2015>
38. Whitehurst, Grover J., and Christopher J. Lonigan (1998). “Child Development and Emergent Literacy, *Child Development*, Vol. 69, No. 3, 1998, pp. 848–872.
39. Yazici D, Akgül E. & Akman B. A (2015). “A Comparative Examination of The Family Based Early Intervention Programs Developed in Turkey and in The USA in The Last Decade”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174:658-666.
40. Yazıcı, D. (2018). “Keyhole Erken Müdahale Programının Ebeveyn Ve Çocuk Çıktıları Üzerindeki Etkisi”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.